

Doc. dr. sc. Vesna MUNIĆ

**GRGA NOVAK (1888. – 1978.)
JEDAN OD PRVIH HRVATSKIH EGIPTOLOGA**

UDK: 902-05 Novak, G.
Rukopis primljen: 16. travnja 2009.
Prihvaćen za tisak: 18. srpnja 2009.
Priopćenje na znanstvenom skupu
Conference paper

Doc. dr. sc. Vesna Munić
Odsjek za povijest
Filozofski fakultet u Rijeci
HR – 51 000 RIJEKA
Omladinska 14

U red najistaknutijih hrvatskih historiografa, napose za razdoblje prapovijesti i antike, ulazi akademik i sveučilišni profesor dr. sc. Grga Novak (Hvar, 1888. – Zagreb, 1978.) koji je bio i predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Ujedno, bio je i dekan Filozofskoga fakulteta i rektor Sveučilišta u Zagrebu. Zaslužan je i kao arheolog. Boravio je u Egiptu te je objavio dvije knjige i niz članaka u kojima daje i nova tumačenja egipatske kulture u kontekstu europske civilizacije. Potaknuo je više povjesničara da postanu egiptolozi.

Ključne riječi: egiptolog; arheolog; povjesničar; predsjednik JAZU/HAZU.

Godina 2008. bila je i u znaku akademika i predsjednika JAZU/HAZU Grga Novaka.¹ Naime, te godine proteklo je 120 godina od njegova rođenja (1888.), 50 godina od kada je izabran predsjednikom JAZU/HAZU (1958.) i 30 godina od smrti (1978.) toga našega poznatoga i cijenjenoga znanstvenoga i društvenoga djelatnika.

Prof. Grga Novak bio je posebna i izuzetna osoba, bio je znanstvenik, erudita, istraživač, a svoju je djelatnost započeo kao gimnazijski profesor u splitskoj realci 1911. gdje je radio do 1920. godine. Nakon toga započeo je raditi kao sveučilišni profesor Filozofskoga fakulteta u Skopju (1920.), a potom na Filozofskom

¹ Ovo priopćenje održano je na znanstvenom skupu *Historiografi o historiografima i obilježavanje godišnjica značajnih ličnosti* 10. prosinca 2008. u Zavodu HAZU u Rijeci.

fakultetu u Zagrebu (1924. – 1959.). U to je vrijeme izabran za akademika, a od 1958. predsjednik je JAZU/HAZU sve do smrti (1978.).

Tijekom gotovo pedeset godina svoje profesorske i znanstvene djelatnosti obavljao je i dužnost dekana Filozofskoga fakulteta u Zagrebu (1934. – 1935.) i rektora zagrebačkoga sveučilišta (1946. – 1947.).

Grga Novak studirao je povijest, arheologiju i geografske znanosti na zagrebačkom sveučilištu, a nakon diplomiranja cijeli je svoj životni vijek posvetio povijesnoj znanosti, arheologiji i proučavanju naše prošlosti u širokom vremenskom rasponu od antike do novoga doba. Prisjetimo se samo njegovih arheoloških istraživanja na Hvaru (Grupčeva i Markova špilja), zatim proučavanja grčkih i rimskih starina u Dalmaciji pa proučavanja kultura staroga Istoka, a posebice egipatske države.

Ovom bih se prigodom osvrnula samo na profesorova istraživanja i proučavanja staroga Egipta, njegove civilizacije i kulture. Kao profesor Povijesti staroga vijeka na zagrebačkom Filozofskom fakultetu svoju osobitu pozornost posvetio je interpretaciji staroegipatske povijesti, a za to je imao više razloga. Prvo, izvrsno je poznao klasičnu literaturu: F. Champollionov *Opis Egipta*, K. R. Lepsiusove *Spomenike iz Egipta i Etiopije*, E. Meyerovu *Aegiptische Chronologie*, G. C. Ch. Masperoovu *Staru povijest naroda klasičnoga Istoka...* Drugo, i sam je u dva navrata (1932./1933. i 1963.) boravio u Egiptu i istraživao egipatske arheološke lokalitete i starine. I treće, na temelju tih znanstvenih iskustava dao je svoja nova tumačenja egipatske kulture u kontekstu europske civilizacije.

Grga Novak sustavno je i pregledno uspio sačiniti zaokruženu sliku o starom Egiptu. Učinio je to na temelju prikupljenih različitih mišljenja, iskustava i saznanja, ali i na osnovi osobnih arheoloških istraživanja egipatske kulture. Rezultati njegove znanstveno-istraživačke djelatnosti objavljeni su u znanstvenim edicijama, studijama i monografijama. Tako je o povijesti i civilizaciji staroga Egipta pisao u V. sv. Hrvatske enciklopedije iz 1945. te u knjizi *U zemlji faraona* u Zagrebu 1964. godine. Nakon toga svoje je rezultate objavio i u knjizi *Egipat, prethistorija, faraoni, osvajači, kultura, Zagreb 1967.*

U knjizi *U zemlji faraona* objavljeno je 20 izvješća s putovanja po Egiptu iz godine 1932./1933., a koja su prethodno bila tiskana u listu "Novosti". Ta izvješća objavljena su u knjizi tek 1946. godine. Knjiga sadrži zapise o njegovu prvom susretu s egipatskom zemljom kao i svoje prve utiske o njoj. Grga Novak, već na samom početku knjige donosi svoja opažanja s putovanja – npr. bilježi opis moderne putničke čekaonice u Trstu ili dojam prvoga susreta s gradom Aleksan-

drijom. Pritom razmišlja i uspoređuje sličnosti i različitosti Aleksandrije i Pariza. Zatim, slijedi njegov opis i doživljaj Kaira kao velegrada s velikom gužvom, vrevom i brojnim gradskim beskućnicima. Isto tako, registrira svoja razmišljanja o prošlosti staroga Egipta, povijesnim osobama, piramidama i arheološkim nalazima. Primjerice Aleksandra Makedonskoga doživio je kao “Grka s čitavom dušom”, Kleopatru kao “simbol neobuzdane pohote”, razmišlja o piramidama u Gizehu, o Memfisu, Tinsu, Abidu, Dolini kraljeva, egipatskom etnosu kao jednomu nacionalnomu biću.

Njegovo monografsko djelo *Egipat, prehistorija, faraoni, osvajači* objavljeno je 1967. godine. Djelo od 280 stranica, koje su popraćene slikama, nastalo je na temelju novoga studijskoga putovanja 1963. godine u Egipat. Budući je egiptologija u međuvremenu dala nove znanstvene spoznaje, da su pronađeni i otkriveni novi spomenici i lokaliteti staroegipatske civilizacije, da su prihvaćena nova i modernija razmišljanja o egipatskoj kulturi, Grga Novak u tom je djelu iznio i svoje novo viđenje staroegipatske povijesti. To više nisu bili zapisi s putovanja, već znanstveno tumačenje cjelokupne egipatske civilizacije. U Predgovoru ove knjige, Grga Novak obrazložio je motive novoga putovanja u Egipat kao i potrebe pisanja nove knjige – studije o egipatskoj civilizaciji i kulturi.

Nakon uvodnih poglavlja u knjizi se kronološkim redoslijedom prepliću događanja koja su obilježila put stare egipatske države, od ujedinjenja oko 3100. g. pr. Kr. do dinastije Ptolemejevića i rimskoga osvajanja Egipta 30. g. pr. Kr. Povijesna događanja iz egipatske prošlosti u knjizi Grga Novaka prožeta su gospodarskim, društvenim i državnim razvitkom te osvrtima na umjetnička ostvarenja. To je u knjizi učinjeno vrlo sustavno i pregledno, a njegov je stil čitak, jasan i zanimljiv.

Međutim, danas su neke njegove iznesene postavke neprihvatljive, poput kronologije, pregleda dinastija i povijesnih razdoblja, a posebice pitanje etnosa, što ne umanjuje vrijednost i složenost ove monografije.

Ove spomenute knjige, *U zemlji faraona* (1946.) i *Egipat, prehistorija, faraoni, osvajači* (1967.), imaju višestruko značenje za razvoj naše egiptologije.

Prije svega Grga Novak je znanstvenicima i čitateljima približio egipatsku kulturu i civilizaciju, ukazao na njezinu posebnost, na civilizacijske i kulturološke dosege staroga Egipta te postavio pitanja vremenskoga određenja, dinastija, etnosa, jezika i vjerskoga života. Uz to, svojim komentarima i razmišljanjima on je ukazao na nužnost komparativnoga pristupa u istraživanju društvenih, političkih, državnih i kulturoloških mijena u staroegipatskoj povijesti jer samo komparativnim pristupom upućuje se na uzročno-posljedične veze u razvoju cjelokupne egipatske civilizacije. Svoja tadašnja istraživanja staroegipatske povijesti temeljio

je na poznavanju sačuvanih egipatskih pisanih vrela, na proučavanju arheoloških lokaliteta i na poznavanju moderne francuske, njemačke i engleske historiografije. Grga Novak svojim je istraživačkim pristupom egipatskoj prošlosti potaknuo nove hrvatske egiptologe (P. Salem, I. Uranić) na sustavni rad jer se egipatska spomenička građa (više od 2000 predmeta) čuva i u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

Naš uvaženi egiptolog Grga Novak bio je markantna osoba snažnoga duha, komunikativan, neposredan, jednostavan, erudita i veliki humanist.

RIASSUNTO

GRGA NOVAK (1888 – 1978)
UNO DEI PRIMI EGITTOLOGI CROATI

Dott.ssa di ricerca Vesna Munić

Uno dei storici croati più importanti per il periodo della preistoria e dell'antichità è l'accademico e professore universitario dott. di ricerca Grga Novak (Lesina, 1888 – Zagabria, 1978), presidente dell'Accademia jugoslava di scienze ed arti. Nello stesso periodo era preside della Facoltà di lettere e filosofia e rettore dell'Università di Zagabria. Nonché conosciuto come archeologo. Ha vissuto in Egitto ed ha pubblicato due libri e una serie di articoli nei quali si trovano anche le nuove interpretazioni della cultura egittologica nel contesto della civilizzazione europea. Grga Novak ha indotto più storici a diventare egiptologi.

Parole chiave: egiptologo; archeologo; storico; presidente di JAZU/HAZU

SUMMARY

GRGA NOVAK (1888–1978)
ONE OF THE FIRST CROATIAN EGYPTOLOGISTS

Vesna MUNIĆ, PhD

Academician and university professor dr. Grga Novak (Hvar, 1888–Zagreb, 1978) belongs to the most eminent Croatian historiographers, particularly for the period of prehistory and ancient era. He was also the president of Yugoslav Academy of Sciences and Arts in Zagreb. He was also the dean of Faculty of Arts and Sciences and rector of University in Zagreb. He was an important archaeologist. He spent time in Egypt and published two books and a number of articles in which he gave new interpretations of Egyptian culture in the context of European civilization. He inspired some historians to become Egyptologists

Key words: egyptologist; archaeologist; historian; president of Yugoslav Academy of Sciences and Arts / Croatian Academy of Sciences and Arts